
МАНЬКО В.М.,
доктор педагогічних наук,
професор, головний науковий
співробітник, Національна
академія Служби безпеки
України, м. Київ

ГАРКУША М.С.,
старший викладач, Національна
академія Служби безпеки
України, м. Київ

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Дослідження проблеми формування комунікативної компетенції майбутніх перекладачів сектору безпеки України на засадах компетентнісного підходу передбачає розробку чіткої системи вимірювання рівня її сформованості. У статті обґрунтовано критерії, показники та рівні сформованості комунікативної компетенції майбутніх перекладачів сектору безпеки України.

***Ключові слова:** комунікативна компетенція; компетентнісний підхід; майбутній перекладач сектору безпеки України; критерії, показники, рівні сформованості комунікативної компетенції.*

Исследование проблемы формирования коммуникативной компетенции будущих переводчиков сектора безопасности Украины на основе компетентностного подхода предусматривает разработку четкой системы измерения уровня ее сформированности. В статье обоснованы критерии, показатели и уровни сформированности коммуникативной компетенции будущих переводчиков сектора безопасности Украины.

Ключевые слова: коммуникативная компетенция; компетентностный подход; будущий переводчик сектора безопасности Украины; критерии, показатели, уровни сформированности коммуникативной компетенции.

Investigating the formation of communicative competence of future interpreters of the security sector of Ukraine on the basis of competence-based approach provides for the development of accurate measurement of its formation. The article deals with theoretical justification of the complex of criteria, indicators and levels of the communicative competence formation. As a result of theoretic research and experimental work the structure of communicative competence of the future interpreters of the security sector of Ukraine as the unity of four components – content linguistic, professionally-personal and operational-communicative and corresponding criteria of their estimation (cognitive, personal and activity-operational) are developed. This helps to define the appropriate levels of communicative competence formation (high, medium and low).

Key words: communicative competence; competence-based approach; future interpreters of the security sector of Ukraine; criteria, indicators, levels of communicative competence formation.

Постановка проблеми. Поглиблення стратегічного партнерства України, глобалізація проблем у секторі безпеки, інтеграція держави у світовий безпековий простір значною мірою підвищують вимоги до процесу підготовки фахівців сектору безпеки України, здатних якісно та ефективно здійснювати лінгвістичний супровід заходів міжнародного співробітництва. Професійна підготовка майбутніх перекладачів сектору безпеки у системі вищої освіти спрямована на формування у них низки загально-професійних та спеціалізовано-професійних компетенцій, серед яких чільне місце посідає комунікативна компетенція (КК) – інтегрований компонент формування професійної компетентності майбутніх фахівців з перекладу в сфері забезпечення державної

безпеки, що характеризується сукупністю спеціальних знань, умінь, навичок та особистісних характеристик, які забезпечують якісне та ефективне здійснення міжмовної та міжкультурної комунікації у професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій думці дослідженню проблеми формування професійної компетенції майбутніх перекладачів присвячені роботи вітчизняних і зарубіжних науковців: В. Бархударова, Т. Ганічевої, В. Комісарова, Р. Міньяр-Белоручєва, І. Халєєвої та ін. Особливості формування окремих аспектів професійної іншомовної компетенції майбутніх фахівців у галузі перекладу висвітлюються в роботах В. Баркасі, Н. Гез, З. Підручної, О. Павлик, О. Пометун, В. Шляхової та ін.

Однак, незважаючи на значні те-

оретичні доробки з цього питання, дотепер не розроблена структура КК майбутніх перекладачів сектору безпеки України; не обґрунтовано критерії, показники та рівні сформованості КК. Саме тому піднята нами тема є актуальною і потребує свого розв'язання в нових історичних умовах.

Метою статті є теоретичне обґрунтування комплексу критеріїв, показників та рівнів сформованості комунікативної компетенції майбутніх перекладачів сектору безпеки України.

Виклад основного матеріалу. Аналіз понятійно-термінологічного апарату дослідження дає змогу обґрунтувати КК майбутніх перекладачів сектору безпеки України як цілісне відносно стійке особистісне утворення, що має складну структуру, важливими складовими якої виступають змістово-лінгвістичний, професійно-особистісний та операційно-комунікативний компоненти, які забезпечують вмотивованість і цілеспрямованість, осмисленість і цілісність, ефективність і результативність дій щодо досягнення цілей професійної комунікативної діяльності. У нашому дослідженні з метою оцінювання рівня сформованості КК майбутніх перекладачів сектору безпеки України використовували комплекс критеріїв і показників.

У педагогічних дослідженнях "критерій" визначається як об'єктивна ознака, за допомогою якої відбувається порівняльне оцінювання досліджуваного явища, ступеня розвитку його у обстежених осіб або класифікація вивчених факторів та процесів [2]. Іншими словами критерій – це матеріалізована ознака, за допомогою якої оцінюється ступінь досягнення мети, кількісна міра певного явища. Поняття "критерій" за своїм обсягом ширше, ніж поняття "показник", останній входить до нього як складова частина і є

компонентом критерію.

Враховуючи теорію діяльності та спілкування як специфічного виду діяльності, розробленої такими вченими, як Г. Андрєєва, О. Леонтьєв, Б. Ломов, Д. Ельконін, а також досвід педагогічної діяльності виділяємо основні критерії сформованості КК майбутніх перекладачів сектору безпеки України: когнітивний, особистісний та діяльнісно-операційний. Виявлені критерії співвідносяться відповідно з компонентами КК: когнітивний – з змістово-лінгвістичним, особистісний – з професійно-особистісним, а діяльнісно-операційний – з операційно-комунікативним.

Когнітивний критерій сформованості КК майбутніх перекладачів сектору безпеки України виявляється в системності знань, здатності до тематичного узагальнення інформації, її аналізу, відтворення системи понять відповідної галузі науки для рішення конкретних професійних завдань; розуміння сфери застосування інформації, здатність накопичувати і виділяти знання, необхідні для рішення професійних завдань.

Показниками когнітивного критерію КК майбутніх перекладачів сектору безпеки України є: володіння лінгвістичною компетенцією (лексичною, граматичною, семантичною, фонологічною, орфографічною, орфоепічною), мовленнєвою компетенцією (в аудіюванні, у письмі, у читанні, у говорінні) та соціокультурною компетенцією (країнознавчою, лінгвокраїнознавчою, соціолінгвістичною); володіння інвентарем мовних засобів та терміносистемами галузей лінгвістики для ефективного добору мовних засобів в процесі перекладу; володіння офіційно-діловою лексикою, лексичними засобами суспільно-політичної, юридичної, економічної, військової, нау-

ково-технічної тощо тематики; вміння здійснювати лінгвістичний аналіз іншомовного професійно спрямованого дискурсу, зокрема щодо викликів та загроз національній безпеці України; володіння основними дискурсивними способами для досягнення комунікативної мети висловлювання у процесі професійного спілкування; володіння механізмами мовного прогнозування під час роботи з іншомовними усними та письмовими текстами; володіння теоретичними основами перекладу, знання стратегій та вимог до виконання видів перекладу у сфері діяльності інститутів сектору безпеки; вміння перекладати усно та письмово тексти професійної спрямованості; знання психолінгвістичних та лінгвопсихологічних особливостей організації іншомовної комунікації; вміння долати лінгвоетнічні бар'єри під час іншомовної комунікації.

Особистісний критерій сформованості КК майбутніх перекладачів сектору безпеки України включає професійно-комунікативні здібності; професійно важливі якості та індивідуально-психологічні характеристики; професійну мотивацію та професійну спрямованість.

Показники особистісного критерію виявляються у певному рівні розвитку: 1) *професійно-комунікативних здібностей*: увага, оперативна довготривала і короткотривала пам'ять, практичне, репродуктивне, продуктивне, словесно-логічне, аналітичне мислення, мовленнєві механізми аудіювання та говоріння [1, с. 17; 4, с. 53]; здатність переключатися з однієї мови на іншу, з одного цифрового коду на інший; здатність і готовність до пошуку і накопичення нових знань; здатність і готовність до знаходження і систематизації необхідної інформації для вирішення певного перекладацького

завдання; здатність розробляти необхідні стратегії задля вирішення перекладацьких завдань [1, с. 16; 5; 6, с. 52-53; 7]; здатність планувати час, працювати в команді, дотримуватися інструкцій, домовленостей [8]; 2) *професійно важливих якостей*: *моральних* (дотримання професійної перекладацької етики, ввічливість, тактовність, правдивість, справедливість, чесність, сумлінність); *комунікативних* (емпатія; уміння здійснювати професійно комунікативну взаємодію з колегами, іноземними партнерами; уміння встановлювати психологічний контакт, долати комунікативні бар'єри; толерантність, вербальна активність); *когнітивних* (осмисленість сприйняття, обсяг та оперативність пам'яті, гнучкість, аналітичність, креативність мислення, розвинута уява, спостережливість, культура мовлення високі перцептивні та мнемічні здібності; жвавість розуму; швидкість переключення уваги; готовність до миттєвих дій (мобільність); здатність утримувати в пам'яті значний обсяг інформації, високо розвинена логічна (сміслова) пам'ять; високий рівень аналітичного мислення; швидкість мовленнєво-розумових реакцій; швидкість пошуку і прийняття перекладацьких рішень; підвищена автоматизованість і стійкість умінь і навичок; зосередженість, ораторські здібності; здатність до самоорганізації і самоконтролю); *емоційно-вольових* (готовність до прийняття рішень; стійкість до стресу; здатність витримувати довготривалі емоційні напруження, працювати в екстремальних ситуаціях, в умовах концентрації уваги та інтенсивного розумового навантаження; здатність виконувати рутинні завдання; висока виконавська дисципліна, підвищене почуття відповідальності, наполегливість, дисциплінованість, відповідальність, цілеспрямованість;

вимогливість до себе та колег; ініціативність; *рефлексивних* (уміння здійснювати контрольну-оцінну діяльність: аналіз власної діяльності, вміння аналізувати власні помилки, визначати шляхи їх корекції та попередження, причини успіхів і невдач у процесі реалізації поставлених завдань; вивчати та узагальнювати (передовий) досвід своїх колег з метою застосування досягнень їх професійної діяльності у власній роботі; адекватна самооцінка; здатність занурюватися в ціннісні орієнтації і менталітети представників іншої мови та культури [2, с. 48]; здатність до професійного самовдосконалення, самовиховання та самоосвіти; 3) *професійної мотивації та професійної спрямованості*, що передбачає: а) наявність пізнавально-комунікативних потреб; б) наявність пізнавального інтересу до здійснення професійної комунікації; в) наявність установок та ціннісних орієнтирів для продовження самовдосконалення та самореалізації у професійній комунікативній діяльності.

Діяльнісно-операційний критерій сформованості КК майбутніх перекладачів сектору безпеки України передбачає готовність до активного застосування у професійній комунікативній діяльності сформованих умінь і навичок, здатність якісно та ефективно вирішувати професійні завдання.

Показники діяльнісно-операційного критерію виявляються у реалізації функцій професійної діяльності та певному рівні розвитку вмінь і навичок: - аналітичних (уміння аналізувати, систематизувати джерела інформації іноземною та українською мовами, зокрема ресурси глобальної мережі Інтернет, щодо викликів та загроз безпеці держави; застосовувати методи наукових гуманітарних досліджень під час обробки та оцінки оператив-

но важливої інформації; здійснювати аналіз іншомовного дискурсу, виділяючи екстралінгвістичну інформацію: про учасників дискурсу (вік, стать, статус, можливу національну приналежність, емоційний стан), місце, умови, обставини комунікації); прогностичних (володіння механізмами прогнозування смислової сторони мовлення з опорою на ситуацію комунікації, контекст, мовленнєвий досвід спілкування; вміння передбачати результат, можливі відхилення і небажані явища на шляху його досягнення; уміння визначати етапи комунікативного процесу тощо); - організаторсько-комунікативних (уміння управляти комунікативним процесом: встановлювати та підтримувати психологічний контакт, володіти технікою вербальної та невербальної взаємодії з іншими комунікантами; здійснювати відбір мовних засобів для досягнення комунікативної мети; уміння мотивувати себе та інших на якісне виконання завдань професійної комунікації; використовувати прийоми рефлексивного та емпатичного слухання для досягнення взаєморозуміння.

Ефективність формування КК майбутніх перекладачів сектору безпеки України значною мірою залежить від визначення рівневої характеристики. У нашому дослідженні ми розглядаємо "рівень" як шкалу

вимірювання, ступінь якості або здатності суб'єкта, а тому "рівень" має визначатися набором об'єктивних факторів – критеріїв та показників, які дають змогу комплексно оцінити певне педагогічне явище та мати відповідне теоретичне і практичне обґрунтування сформованості КК майбутніх перекладачів сектору безпеки на засадах компетентнісного підходу. На основі виділених у дослідженні критеріїв та показників визначаємо три

рівні сформованості КК майбутніх перекладачів сектору безпеки України: низький, середній та високий.

Курсантам, які перебувають на **низькому рівні** сформованості КК, властиві поверхові професійні знання, невміння перенести теоретичні знання в практичну площину; виконання професійно комунікативних завдань за інструкцією, підказкою, чітко визначеним алгоритмом; низькі мнемічні та інтелектуальні здібності; невміння виконувати перекладацький аналіз тексту, логічно та правильно будувати висловлювання, виділяти з нього ключову інформацію; значні втрати інформації під час перекладу; труднощі у прийнятті перекладацьких рішень; невизначеність та невпевненість щодо подальшої професійної діяльності; епізодичний інтерес до збагачення професійними знаннями; відсутність бажання набувати нових знань, вдосконалювати свої вміння і навички; переважання емоцій нудьги, сумніву, байдужості, невизначеності і т.ін.

Курсантам, яким притаманний **середній рівень** сформованості КК, властиві базові знання, що дозволяють виконувати типові професійно комунікативні завдання; здатність накопичувати і виділяти знання, необхідні для рішення професійних завдань; вміння управляти своїми діями в традиційних професійно-комунікативних ситуаціях; володіння достатнім запасом частотної тематичної лексики, вміння добирати лексичні засоби відповідно до ситуації спілкування; наявність переважно стійкої мотива-

ції, загальної зацікавленості у майбутній професійній діяльності; здатність до самооцінки та самоаналізу; усвідомлення недоліків своєї підготовки; прагнення досягти вищого професіоналізму.

Для курсантів, які досягли **високого рівня** сформованості КК, властива глибина та системність професійних знань, досконале володіння професійно-комунікативними вміннями й навичками; вміння долати лінгвоетнічні бар'єри під час іншомовної комунікації; володіння значним обсягом лексики професійної тематики української та іноземної мов; готовність до прийняття самостійних перекладацьких рішень; високі інтелектуальні здібності; наявність стійкого пізнавального інтересу та пізнавально-комунікативних потреб; постійне прагнення до самовдосконалення, набуття нових знань.

Висновки. Таким чином, у результаті наукового аналізу проблеми формування КК майбутніх перекладачів сектору безпеки України, а також проведеного експериментального дослідження на основі компонентного складу КК визначено й обґрунтовано критерії сформованості досліджуваної компетенції (когнітивний, особистісний, діяльнісно-операційний), а також рівні сформованості КК (низький, середній, високий). Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні технології підвищення рівнів формування компонентів комунікативної компетенції майбутніх перекладачів сектору безпеки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вербицкая М. В. Компоненты и уровни переводческой компетенции / М. В. Вербицкая, М. Ю. Соловов // Вестник Московского университета. – Сер. 19. – Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2010. – №4. – С. 49–50.

2. Гавриленко Н. Н. Обучение переводу в сфере профессиональной коммуникации : монография / Н. Н. Гавриленко. – М. : РУДН. 2008. – 175 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко – К. : Либідь, 1997. – 375 с.
4. Комиссаров В. Н. Теоретические основы методики обучения переводу / В. Н. Комиссаров. – М. : РЕМА, 1997. – 112 с.
5. Латишев Л. К. Структура и содержание подготовки переводчиков в языковом вузе: учебно-методическое пособие / Л. К. Латишев, В. И. Проворотов. – М. : НВИ-ТЕЗАУРУС, 2001. – 136 с.
6. Швейцер А. Д. Перевод как акт межкультурной коммуникации / А. Д. Швейцер // Актуальные проблемы межкультурной коммуникации: сб. ст. – М. : МГЛУ, 1999. – С. 180–187.
7. EMT expert group Competences for professional translators, experts in multilingual and multimedia communication / Expert group European Master's in Translation – Brussels, 2009. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/dgs/translation>.
8. Shreve G. M. Cognition and Evolution of Translation Competence / Gregory M. Shreve // *Applied Psychology : Individual, Social and Community Issues*. – Thousand Oaks: SAGE Publications, 1997. – P. 120–136.